

Professori Ilkka Virtanen
Vaasan yliopisto

Juhlapuhe Ilmajoen kunnan
Itsenäisyyspäiväjuhlassa 6.12.2002

SUOMI 85 v – ITSENÄINEN VALTIO OMALEIMAISINE KANSAKUNTINEEN INTEGROITUVASSA EUROOPASSA JA VERKOTTUVASSA MAAILMASSA

Itsenäisyyspäivämme viettoa ovat perinteisesti hallinneet muistumat ja palautumat sotavuosien tapahtumiin. Tämä onkin varsin luonnollista. Keskuudessamme on edelleen runsaasti henkilöitä, jotka ovat tuon ajan omakohtaisesti kokeneet. He joutuivat maamme itsenäisyyden puolustamisessa niin lujille ja niin suuriin uhrauksiin, että itsenäisyytemme säilyttämisestä yli vaikean kriisiajan ja siihen liittyvistä tapahtumista on tullut kuin luonnostaan kansallisen juhlapäivämme pääsisältö. Lisäksi aika ja sen mukana mielipideilmasto ovat 1980- ja 1990- luvuilla muuttuneet niin, että sotavuosien tapahtumista on tullut mahdolliseksi puhua entistä avoimemmin ja rehellisemmin. On voitu ryhtyä antamaan kunniaa sille sukupolvelle ja niille henkilöille, jotka tuon työn itsenäisyytemme puolustamiseksi ja vapautemme säilyttämiseksi runsaat puoli vuosisataa sitten suorittivat.

Suomen itsenäisyyspäivää vietetään eduskunnan 6.12.1917 tekemän, Suomen itsenäiseksi tasavallaksi julistamista koskevan päätöksen vuosipäivänä. Itsenäisyysjulistus ei sinällään taannut valtiollista suvereniteettiamme. Maassamme esimerkiksi oli vielä runsaslukuisesti aseissa entisen emämaamme, nyt siis vieraaksi muuttuneen vallan, sotaväkeä. Tammikuun viimeisenä sunnuntaina, Tammisunnuntaina, 1918 alkanut vapaussota merkitsi vapautumista tästä vieraasta asevoimasta. Traagista tietysti oli, että tämän vapaussodan rinnalla, paljolti siihen myös yhdistyneenä, nuori kansakuntamme joutui käymään raskasta ja vuosikymmeniä kestäneitä traumoja aiheuttanutta veljes- tai kansalaisotaa. Tapahtumat jättivät jälkeensä niin syviä haavoja, että vasta aivan viime vuosina on pystytty analyttisesti ja kiihottomasti tarkastelemaan noita itsenäisyytemme myrskyisiä alkuvuosia. Erityisesti Etelä-Pohjanmaalla Tammisunnuntai on kuitenkin aina ollut nimenomaan ja vain vapaussodan alkamisen merkkipäivä ja sellaisena muistojuhlan arvoinen. Tulevaa tammikuun 26. päivää, Tammisunnuntaita vietetään jälleen laajasti vapaussodan alkamisen 85-vuotismuistojuhlana.

Itsenäistynyt uusi valtio alkoi tästä alkuvaiheen myllerryksestä huolimatta kehittyä nopeasti. Sillä oli-kin kehitykseensä hyvät lähtökohdat. Kansakuntana suomalaisilla oli jo vuosisataiset perinteet. Myös järjestäytyneestä valtiollisesta elämästä suomalaisilla oli runsaasti kokemusta, sekä Ruotsin vallan ajoilta että ennen kaikkea itsenäisyyttä edeltäneeltä autonomian ajalta. Vaikka Suomi olikin valtiollisesti itsenäisenä toimijana vielä nuori, niin kansakuntana olimme jo konkarisarjaa, tyypillistä eurooppalaista tasoa. Vain tästä lähtökohdasta onkin ymmärrettävää, että nuori valtio pystyi päättäväiseen ja yhtenäiseen toimintaan torjuessaan 20 vuoden kuluttua itsenäistymisestä alkaneen massiivisen ulkoisen hyökkäyksen.

Kun Suomi kymmenen vuotta sitten vietti itsenäisyytensä 75-vuotisjuhlavuotta, tapahtumaa juhlittiin varsin näyttävästi sekä valtakunnallisesti että lääni- ja paikkakuntakohtaisesti. Kansallisen juhlatoimikunnan laatimassa teemaohjelmassa itsenäisyyden keskeiseksi elementiksi nostettiin suomalaisuus. Haluttiin siirtää itsenäisyyden juhlinnan kohdetta lisääntyvästi menneisyydestä nykyisyyteen ja tulevai-

suuteen, ihmisten omaan elämään ja heidän suomalaisuuteensa. Itsenäisyytemme teemoiksi valittiin tuolloin luonto, kulttuuri ja hyvinvointi, suomalaisuuden keskeiset rakenneosat.

Luonto onkin aina kuulunut läheisesti suomalaiseen elämäntapaan ja ollut sen keskeinen vaikuttaja. Me meren ja saariston äärellä asuvat rannikon pohjalaiset samoin kuin lakeuksien eteläpohjalaiset tiedostamme sen jos ketkä. Nykyisten laajamittaisten ympäristötuhojen ja globaalisten uhkien aikana ainutlaatuinen läheisyytemme luontoon korostuu rikkautena, jonka säilyttäminen on yksi tärkeimmistä pitkän aikavälin yhteiskuntapolittisista kysymyksistämme. Muutaman vuoden takaisesta Natura 2000 -hankkeeseen liittyneestä keskustelusta kuitenkin tiedämme, että syntyy helposti tilanteita, joissa yhteiskunnan ja yksityinen etu ovat ristiriidassa.

Suomalaisuus on omintakeista ennen kaikkea oman kielensä ja kulttuurinsa ansiosta. Omalla kulttuurilla oli varsin ratkaiseva asema silloin, kun taistelimme sortovuosina vieraan kulttuurin vyörytysyrityksiä vastaan ja valmistauduimme tulevaan itsenäisyyteemme. Sibeliuksen Jääkärimarssi ja Finlandia, Gallen-Kallelan Sammon ryöstö ja laajemmin koko Pariisin maailmannäyttelyn teossarja, urheilijoidemme suomalaisina saavuttamat menestykset ensimmäisissä olympialaisissaan ja monet muut tuon ajan vastaavat esimerkit toivat omaleimaisen kansakuntamme maailmanlaajuiseen tietoisuuteen. Samalla kuitenkin kun kielemme ja kulttuurimme on luonut lujan perustan itsenäisyydellemme, se on osa laajempaa ihmiskunnan perintöä, johon meidän tulee kansainvälisen kanssakäymisen avulla antaa tulevaisuudessa yhä suurempi panoksemme.

Suomalaisina olemme kyenneet rakentamaan yhteiskuntaamme hyvinvoinnin, joka on maailman huipputasoa. Viime vuosikymmenellä kokemamme taloudellisesti poikkeuksellisen vaikea ajanjakso ja nykyhetkeenkin liittyvät taloudelliset ongelmat erityisesti kuntatasolla eivät riitä muuttamaan tätä kokonaiskuvaa. Kansalaistemme sekä materiaalsen että henkisen turvallisuuden muodossa kokema hyvinvointi on – lintukoto-ihanteemme viime aikoina kokemista kolauksista huolimatta – edelleenkin yksi suomalaisen yhteiskunnan tunnusmerkeistä.

Partekin konsernijohtajana ja TT:n puheenjohtajana viime kevääseen asti toiminut aikaisempi opetusministeri Christoffer Taxell pohti eräässä 1990-luvun puolivälin syvimpinä lamavuosina pitämässään esitelmässä maamme mahdollisuuksia päästä takaisin sille taloudellisen hyvinvoinnin kasvurallalle, jolla aiemmin olimme olleet – ja jolle vuosikymmenen lopussa taas pääsimmekin. Roolissaan yritysjohtajana hän näki tämän olevan voimakkaasti sidoksissa kansainvälistä toimintaa harjoittavien yritystemme menestymiseen. Yhtenä osakysymyksenä hän tarkasteli niitä tekijöitä ja edellytyksiä, joiden perusteella kansainvälinen yritys yleensä katsoo mahdolliseksi investoida Suomeen.

Pohdintansa Taxell asetti kysymyksen muotoon. Voisiko sijoittumista Suomeen harkitseva kansainvälinen teollisuusyritys tehdä myönteisen sijoittumispäätöksen esimerkiksi siksi, että

- Suomella on tarjota yritykselle runsaat ja edulliset raaka-aine-, energia- ja muut vastaavat varannot,
- Suomessa on tarjolla riittävästi edullista teollisuuden tarvitsemaa työvoimaa, tai että
- Suomi lähialueineen muodostaa huomattavan kotimarkkina-alueen yrityksen tuotteille?

Kunkin kysymyksen kohdalla seminaarialustaja tuli kielteiseen tulokseen. Luonnonvarojen osalta – metsiä ja puhdasta raakavettä ehkä lukuun ottamatta – Suomi on pikemminkin niukka- kuin runsas-tarjontainen. Työvoimakustannusten osalta Suomi taas on yksi maailman kalleimmista maista. Eikä Suomi etäällä Pohjolassa ja Euroopan unionin laidalla sijaitsevana vähäväkisenä kansana voi myös-

kään ylpeillä suurilla kotimarkkinoillaan. Venäjä ja Suomen perinteisesti hyvät kauppayhteydet Venäjän kanssa muodostavat luonnollisesti mahdollisen kasvualueen markkinoille, mutta seminaarin pitoaikaan naapurimaamme oli sekä poliittisesti että taloudellisesti tilassa, missä markkinapotentiaalin ainakaan nopea realisoituminen ei ollut näköpiirissä.

Huolimatta siitä, että Taxell näiden yritysten sijoittumisen kannalta tärkeiden edellytysten olemassaolon tai ainakin niiden täysimittaisen täyttymisen suhteen tuli Suomen osalta kielteiseen tulokseen, hänen kokonaisarvionsa yritysten toimintaedellytyksistä maassamme oli myönteinen. On siis olemassa tekijöitä, joiden varaan yritykset voivat menestyksellisen toimintansa täällä rakentaa. Koulutukseen ja tutkimukseen perustuva laaja-alainen ja riittävän syvälinen osaaminen, jonka ilmentymänä on hyvin koulutettu, asiansa osaava ja korkean työmoraalin omaava työvoima, on Taxellin mukaan tärkein tekijä, jolla Suomi voi tulevaisuutensa puolesta kilpailla.

Ei ole tietenkään yllättävää, että yritysjohtaja, jonka kokemustaan kuuluu myös pitkäaikainen toiminta opetusministerinä, arvostaa koulutuksen ja tutkimuksen pohjalle rakentuvaa osaamista. Huomionarvoista sen sijaan on, että osaamisen koko ketju, lähtien koulutukseen ja tutkimukseen perustuvasta osaamisen kehittämisestä ja päätyen innovaatioiden sekä osaamisen hyödyntämisen ja levittämisen seurauksena syntyvään niin aineellisen kuin henkisenkin hyvinvoinnin kehittymiseen, on noussut viime aikoina keskeiseksi kohteeksi kaiken tasoisessa suunnittelussa ja tavoitteen asettelussa maassamme.

Esimerkiksi nykyisen hallituksen ohjelma toteaa koulutus- ja tiedepolitiikan osalta seuraavaa. ”Suomen ja suomalaisten tulevaisuus on vahvasti riippuvainen osaamisesta, kyvystä hyödyntää osaamista ja luoda uusia innovaatioita. Koko väestön osaamistason nostaminen tukee Suomen kehittymistä sivistyskansana ja Suomen kilpailukykyä. Yhtäläiset koulutusmahdollisuudet kuuluvat jokaiselle kansalaiselle asuinpaikasta, iästä, kielestä ja taloudellisesta asemasta riippumatta elinikäisen oppimisen periaatteen mukaisesti.”

Maamme koulutusjärjestelmää onkin jatkuvasti kehitetty ja ajantasaistettu. Kolmen viime vuosikymmenen aikana koko koulutusjärjestelmämme peruskoulusta yliopisto- ja korkeakouluopetukseen asti on kokenut mittavia uudistuksia. Uudistusten tulokset ovat olleet pääosin myönteisiä, vaikka virheitäkään ei ole vältetty: Uudistuksen innossa on heitetty pois myös vanhaa hyvää ja jotkut uudistustoimenpiteet ovat olleet vain näennäisiä, vailla todellista sisältöä. Esimerkiksi yliopisto-opintojen 1990-luvun puolivälissä toteutetun uudistuskierroksen keskeinen periaate oli yhdistää 1970-luvun lopussa käyttöön otetun ja sitä edeltäneen vanhan järjestelmän parhaat puolet ja muuntaa ne uuteen tilanteeseen sopiviksi. Ylemmän opistoasteen koulutuksen kehittäminen ammattikorkeakoulujärjestelmän puitteissa korkeakoulutasoiseksi on maamme suurin korkeakoulupoliittinen uudistus sitten 1960-luvulla tapahtuneen yliopistolaitoksen maakuntiin laajenemisen.

Kansainvälisyyden huomioon ottaminen kaikessa koulutuksessa on ollut yksi opetusohjelmien kehittämisen keskeinen piirre. Myös yliopistoissa, jotka ovat aina olleet luonteeltaan kansainvälisiä, kansainvälisyys on saanut uutta merkitystä ja sisältöä. On ollut välttämätöntä tuoda kansainvälisyys kaikille yliopistoyhteisön jäsenille, olipa kyseessä sitten opettaja tai opiskelija, omakohtaisen kokemuksen tasolle. Taloudellisen, yhteiskunnallisen ja Suomen tapauksessa myös valtiollisen toiminnan yhä lisääntyvä ja monipuolistuva kansainvälisyys on edellyttänyt tätä välttämättä.

Eri elämänalojen kansainvälistyminen on nostanut esiin myös kysymyksen itsenäisyydestä uusissa kansainvälisissä olosuhteissa. Suomessa ja Pohjoismaissa kysymys oli viime vuosikymmenellä erityi-

sen ajankohtainen, kun nämä maat tekivät ratkaisunsa Euroopan Unioniin liittymisestä tai liittymättömyydestä. EU:ta vastustaneiden tahojen keskeisenä argumenttina liittymistä vastaan oli pelko valtiollisen itsemääräämisoikeuden menettämisestä. Nähtiin, että Euroopan Unioniin kuuluva Suomi ei olisi enää suvereeni valtio, vaan se olisi luovuttanut erityisesti taloudellisen mutta keskeisiltä osiltaan myös valtiollisen päätösvaltansa kasvottomalle monikansalliselle elimelle, "Brysselille". Tänä vuonna tapahtunut omasta rahayksiköstä, markasta, luopuminen yhteisen eurovaluutan hyväksi on jatkanut ja osaltaan lisännyt tätä luopumisen tuskaa EU:n vastustajien keskuudessa.

Jälkikäteen tarkasteltuna on ilmeistä, että kansalaisten enemmistön kansanäänestykselläkin mitattu EU-myönteinen kanta rakentui ensisijaisesti turvallisuuspoliittisista lähtökohdista. EU:hun liittyminen tarjosi ulkopuolelle jäämistä paremman vaihtoehdon maamme itsenäisyyden turvaamiseksi myös tulevaisuudessa. Valitsemalla EU:n ilmaisimme halumme kuulua edelleenkin siihen läntiseen yhteisöön, josta uskontomme, kulttuurimme ja taloudellinen hyvinvointimme ovat voittopuolisesti peräisin. Turvallisuuspoliittista asemaamme päätöksentekohetkellä kuvatkoon seuraava anekdootti. Lappeenrannan teknillisen korkeakoulun emeritus-professori ja -rehtori Juhani Jaakkola vieraili EU-ratkaisumme alla Brysselissä. Kysyessään johtavalta EU-virkamieheltä "Miksi EU haluaisi Suomen jäsenekseen?", hän sai nopeasti vastauksen: "Suomella ja sen vastuulla on 1300 km valvottua, vakiintunutta ja taattua rajaa Venäjää vastaan". Pohtiessaan kotimaassaan kollegojensa kanssa samaa kysymystä toisin päin "Miksi Suomen tulisi liittyä EU:hun?" Jaakkola kertoi saneensa vastaukseksi niin ikään "Suomella on 1300 km yhteistä rajaa Venäjän kanssa!"

Viime vuosisadan alussa Suomi valitsi tien, jonka mukaan se halusi itse määrätä omasta kohtalostaan. Kansallinen identiteetti, oma kieli ja kulttuuri, rakkaus omaan maahan ja vapaudentahto olivat itsenäisyytemme saavuttamisen keskeiset motiivit. Kun nämä motiivit ovat riittävän vahvat ja selkeät, itsenäisyys ei vaarannu, vaikka osallistutaankin laajamittaisesti kansainvälisten verkostojen ja jopa yhdenmukaista käyttäytymistä edellyttävien yhteisöjen ja liittoutumien toimintaan. Historia ja esimerkit lähialueilta osoittavat, että 85 vuotta sitten valittu tie ja sen mahdollistamat suvereenina valtiona tehdyt päätökset ovat olleet välttämätön edellytys sille, että Suomi on päässyt täysimääräisesti osalliseksi maailmassa 1900-luvun loppuvuosikymmeninä tapahtuneesta ennen näkemättömästä kehityksestä. Eikä päässyt pelkästään osalliseksi, vaan monessa suhteessa tuon kehityksen edistäjäksi ja eturintamassa oljaksi.

Poliittinen asemamme on nykyisin vakaa ja johtavien poliitikkojemme valtiomiestaitoja käytetään säännöllisesti kansainvälisessä politiikassa hyväksi. Mennyt vuosikymmenet ja vuosikymmenet päättyivät Suomen toimiessa Euroopan unionin puheenjohtajamaana. Parhaat yrityksemme ovat merkittäviä kansainvälisiä toimijoita ja vaikuttajia. Kilpailukykyämme on viime vuosina ollut jatkuvasti mitalisijoilla kansainvälisissä vertailuissa. Koulutukseen ja tutkimukseen sijoittama panostuksemme on kansainvälistä kärkitasoa ja tieteelliset huippututkimusyksikkömme kestävät hyvin kansainvälisen vertailun. Taiteen, erityisesti musiikin, ja ruumiinkulttuurin, urheilun, alueella pystymme jatkuvasti tuottamaan valovoimaisia kansainvälisiä tähtiä. Jo autonomian ajan loppuvuosikymmenet näyttivät, millaisiin suorituksiin Suomi kansakuntana näillä alueilla ylittää. Itsenäisyytemme on lopullisesti mahdollistanut niiden puhkeamisen siihen täysimittaiseen kukoistukseen, jota kansallisrunoilijamme J.L. Runeberg tämänkin juhlan lopuksi laulamamme kansallislaulumme sanoissa jo puolitoista vuosisataa sitten ennakoiti.